

DIREKTNE STRANE INVESTICIJE U REPUBLICI SRBIJI**DIRECT FOREIGN INVESTMENTS IN THE REPUBLIC OF SERBIA**Milorad Panić, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad***Oblast – INDUSTRIJSKO INŽENJERSTVO I
INŽENJERSKI MENADŽMENT**

Kratak sadržaj – Rad se bavi analizom direktni stranih investicija na teritoriji Republike Srbije. Period posmatranja analiziranih faktora je od 2017. do 2023. godine, takođe određeni faktori posmatrani su i u tekućoj 2024. godini. Posmatrani makroekonomski faktori su: učešće direktnih stranih investicija u BDP, zaposlenost, indeks zarade i inflacija.

Ključne reči: *direktne strane investicije, investiranje, makroekonomski faktori*

Abstract *The paper deals with the analysis of foreign direct investments in the territory of the Republic of Serbia. The observation period of the analyzed factors is from 2017 to 2023, and certain factors are also observed in the current year 2024. The observed macroeconomic factors are: the share of foreign direct investments in GDP, employment, wage index, and inflation.*

Keywords: *foreign direct investments, investing, macroeconomic factors*

1. REZIME

Republika Srbija nalazi se u centralnom delu Jugoistočne Evrope, na raskršnici puteva koji povezuju Zapadnu Evropu i Bliski Istok. Srbija je najveća od šest bivših jugoslovenskih republika, sa površinom od oko 88.000 km² i oko 7.3 miliona stanovnika (bez teritorije Kosova i Metohije). Kroz Srbiju prolaze dva značajna evropska koridora: Koridor 10 (drumski i železnički) i Koridor 7 (kanal Rajna – Majna – Dunav koji povezuje Severno i Crno more). Sem povoljnog geografskog položaja Srbije nudi mnoge pogodnosti za investiture iz inostranstva. Neke od tih pogodnosti tiču se dobre infrastrukture, finansijskih podsticaja, poreskih olakšica kao i sam pristup tržištu. Kao jedna od značajnijih pogodnosti izdvajaju se specijalne ekonomske zone. Specijalne ekonomske zone u Republici Srbiji nalaze se u: Šapcu, Zrenjaninu, Pirotu, Kragujevcu, Nišu, Užicu, Novom Sadu i Smederevu.

1.1. Cilj i predmet istraživanja

Cilj ovoga istraživanja jeste da se obrati pažnja na proces direktnog stranog investiranja na teritoriji Republike Srbije, odnosno da se analizira uticaj stranih investicija, pogodnosti koje strani investitori imaju od Republike

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bio dr Ranko Bojanić, red. prof.

Srbije, i Republika Srbija od njih. Takođe sagledavaju se izazovi i prepreke sa kojima se suočavaju strani investitori. Prilikom ovog istraživanja posebna pažnja usmerena je na određene makroekonomske faktore i kakav utica direktnih stranih investicija imaju na njih.

Sem samih makroekonomskih faktora analizirana je struktura delatnosti u koje se najviše ulaže u prethodnih 5 godina, kao i zemlje koje najviše ulažu u Republiku Srbiju.

Veliki uticaj strani investitori imaju i na domaće investitore, i kakav pozitivan efekat oni mogu iskoristiti na osnovu ulaganja iz drugih zemalja. Prikazani su i primeri stranih ulaganja na teritoriji Republike Srbije u poslednje dve godine, i koliko te kompanije nude novih radnih mesta i koliko je uloženo u njih.

2. Direktne strane investicije

Strane direktne investicije predstavljaju ulaganja koja dolaze iz inostranstva u cilju investiranja u domaća preduzeća u realnom, finansijskom i bankarskom sektoru. Ove investicije mogu biti u fizičkom obliku (kao što su oprema, građevinski objekti, zemljište, transportna sredstva) ili u obliku sticanja prava (kao što su akcije ili obveznice). Poseban oblik ulaganja su i ulaganja u intelektualnu svojinu, kao što su patent, licence i robne marke. Strane direktne investicije se prema obliku organizovanja proizvodnog procesa dele na:

- horizontalne
- vertikalne
- i konglomeratske investicije

Horizontalne strane direktne investicije nastaju kada kompanija locira proizvodnju jednog ili više srodnih proizvoda u različitim zemljama. Horizontalne investicije su najčešće u granama u kojima su značajni istraživanje i razvoj, istraživanja tržišta, marketing, itd. Vertikalne strane direktne investicije se javljaju kada kompanija različite aktivnosti u okviru proizvodnje jednog proizvoda locira u pogonima u različitim zemljama.

Konglomeratske strane direktne investicije javljaju se kada kompanija ima vlasništvo nad proizvodnjom različitih proizvoda u različitim zemljama. Direktne strane investicije mogu biti ostvarene kroz više oblika: osnivanjem novog preduzeća- grinfild investicije, preuzimanjem postojećeg preduzeća u drugoj državi- akvizicija, spajanjem kompanija- merdžeri, kombinacijom grinfild investicije i akvizicije- braundfild investicije, zajedničkim ulaganjima. Nekada su strane direktne investicije uglavnom vršile transnacionalne kompanije, ali

NAPOMENA:

danas sve više vidimo i investicione fondove koji tradicionalno deluju kao portfolio investitori sa kratkoročnim ciljevima. Danas je teško napraviti razliku između stranih direktnih investicija i portfolio investiranja, što otežava definisanje stranih direktnih investicija.

3. ANALIZA DIREKTNIH STRANIH INVESTICIJA NA TERITORIJI REPUBLIKE SRBIJE U PERIODU OD 2017. DO 2022. GODINE

Kada se analiziraju sektori u koje se najviše ulagalo poslednjih pet godina na prvom mestu nalazi se prerađivačka industrija. Sektori u koje se takođe dosta ulagalo jesu: rudarstvo, saobraćaj, trgovina i finansije. Znatno pad stranih investiranja može se primetiti u oblasti poljoprivrede. Kroz poslednju deceniju zemlje koje su najviše u investicije na teritoriji Srbije su: Austrija, Nemačka, Francuska, Kina i SAD. Zanimljiv period za analizu investiranja jeste period pandemije 2019.godine.

Nakon pandemije zanimljivo pandemija nije imala veliki uticaj na Republiku Srbiju kao što je imala na ostale zemlje. Priliv investicija se smanjio za oko 800 miliona eura ali je stopa BDP se smanjila za samo 1%. Nakon 2020. godine Srbija beleži pozitivne rezultate u kategoriji priliva direktnih stranih investicija.

Nemačke kompanije su značajno investirale u različite sektore, uključujući automobilsku industriju, elektroniku i hemijsku industriju. Italijanske firme su bile aktivne u tekstilnoj industriji, proizvodnji obuće i automobilskom sektoru. Austrijski investitori su uglavnom bili aktivni u finansijskom sektoru, trgovini i proizvodnji.

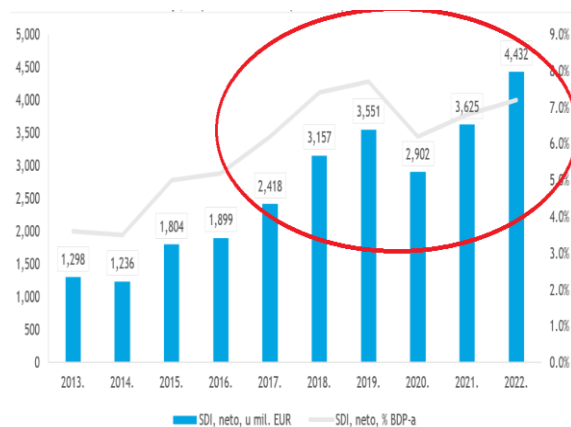
Francuske kompanije su investirale u sektore kao što su poljoprivreda, prehrambena industrija i energetika.

Američke firme su bile aktivne u različitim sektorima, uključujući informacione tehnologije, proizvodnju i uslužne delatnosti.

Kineske investicije su bile usmerene na infrastrukturne projekte, proizvodnju i energetiku. Ovi investitori su značajno doprineli ekonomskom razvoju Srbije kroz stvaranje radnih mesta, transfer tehnologije i povećanje proizvodnih kapaciteta. Strane direktne investicije koje dolaze iz EU činile su skoro 59% ukupnih SDI koje dolaze u Srbiju tokom jedanaest godina, od 2010. do 2022. godine, i dostigle su 20,3 milijarde evra proteklih godina. Kompanije iz EU su bile vodeći investitori u Srbiji tokom prethodne decenije.

3.1. Učešća direktnih stranih investicija u BDP

U posmatranom periodu najveće učešće stranih investicija u BDP iznosilo je 7,7% 2019. godine, što je za 0,3% više nego 2018. godine. U postkorona periodu i sam priliv direktnih stranih investicija se smanjio, pa samim tim i učešće direktnih stranih investicija u BDP. U godini 2022. učešće je iznosilo 7,2%. Može se primetiti da priliv direktnih investicija direktno utiče i na samo učešće direktnih stranih investicija u BDP. U periodu od 2017. do 2022. godine, udeo stranih direktnih investicija u BDP-u Srbije varirao je od 6,5% do 7,7%. Pandemija COVID-19 imala je negativan uticaj na priliv SDI u 2020. godini, ali je situacija počela da se poboljšava u narednim godinama.



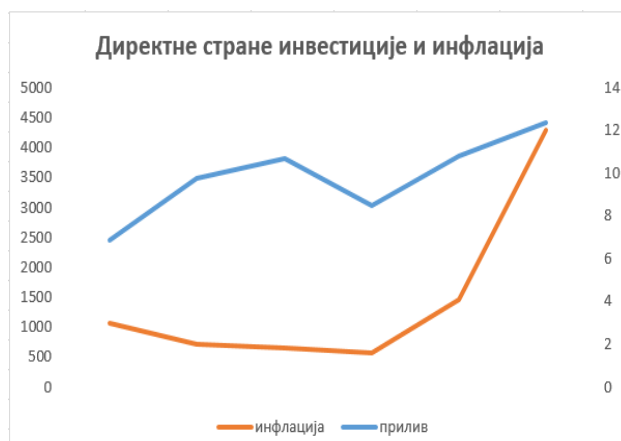
Slika 1- Učešće direktnih stranih investicija u BDP

3.2. Odnos inflacije i direktnih stranih investicija

Godina	Inflacija
2017.	3%
2018.	2%
2019.	1.8%
2020.	1.6%
2021.	4.1%
2022.	12%

Tabela 1- Stopa inflacije u Republici Srbiji

Od 2017. do 2020. godine, inflacija je bila relativno stabilna i niska, krećući se između 1.6% i 3.0%. Međutim, 2021. godina beleži značajan porast inflacije na 4.1%, dok je 2022. godina donela dramatičan skok na 12.0%, sa završnom godišnjom stopom od 15.1%.



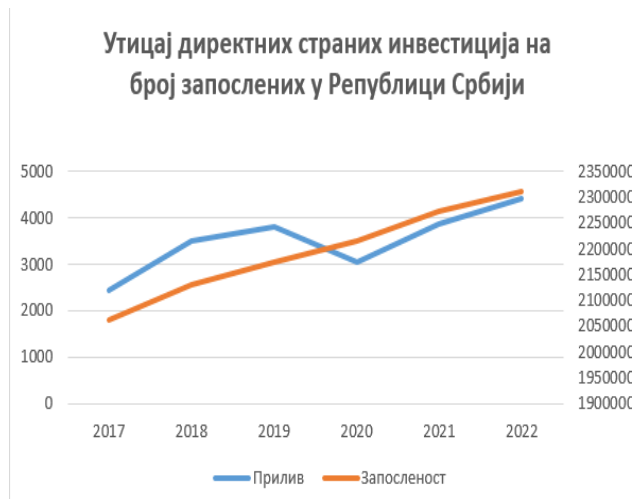
Slika 2- Trend kretanja stope inflacije i priliva direktnih stranih investicija

Na slici 2, na osi y1 (sa leve strane) predstavljen je trend kretanja priliva direktnih stranih investicija u periodu od 2017. do 2022. godine, dok se sa desne strane na osi y2 prikazan trend kretanja inflacije u Republici Srbiji.

Na prikazanom grafiku možemo zaključiti da porast direktnih stranih investicija nije uticao na smanjenje inflacije, pogotovo 2021. i 2022. godine kada inflacija beleži rast do čak 12%.

3.3. Uticaj direktnih stranih investicija na broj zaposlenih u Srbiji

Na slici 3, osi y1 prikazan je priliv direktnih stranih investicija u Srbiji izražen u milionima evra, dok je na osi y2 prikazan broj zaposlenih. Analiziran je period od 2017. do 2022. godine. Broj zaposlenih raste iz godine u godinu, kao i sami prilivi direktnih investicija izuzev 2020. godine kada je trend u padu, što se pripisuje postkorona periodu. Strane kompanije koje investiraju direktno u Srbiju obično otvaraju nova radna mesta kako bi podržale svoje operacije.



Slika 3- Trend kretanja broja zaposlenih u Srbiji i priliva direktnih stranih investicija

Ovo direktno doprinosi povećanju broja zaposlenih u zemlji. Pored direktnih radnih mesta u samim stranim kompanijama, direktni strani investicije mogu imati i indirektan uticaj. Ovo uključuje zapošljavanje u lancu dobavljača, uslugama, transportu i drugim povezanim sektorima koji podržavaju aktivnosti stranih investitora.

3.4. Uticaj direktnih stranih investicija na indeks zarade u Republici Srbiji

Indeks zarade je rastao kroz godine, sem 2020. godine kada je ostvario mali pad. Direktno strane investicije direktno utiču na dati makroekonomski faktor; porastom priliva direktnih stranih investicija, sam indeks zarade raste, i obrnuto.

Tokom prethodnog perioda, Srbija je privukla značajan priliv stranih investicija, posebno u sektore kao što su proizvodnja, tehnologija i usluge. Ovaj priliv kapitala doveo je do otvaranja novih fabrika i kompanija, što je povećalo broj zaposlenih i, samim tim, doprinelo rastu indeksa zarada.

Sa povećanjem direktnih stranih investicija, mnoge kompanije su uvele nove tehnologije i modernizovale svoje poslovanje, što je dovelo do povećanja produktivnosti radne snage. Povećana produktivnost omogućila je kompanijama da povećaju plate svojim zaposlenima, što se odrazilo na porast indeksa zarada.

Prisustvo stranih kompanija stvorilo je konkurenciju na tržištu rada, što je nateralo domaće kompanije da povećaju plate kako bi zadržale svoje zaposlene. Ova konkurencija doprinela je opštem povećanju zarada u Srbiji.

3.5. Direktno strane investicije u Republici Srbiji za 2022. i 2023. godinu

Zbirna vrednost svih projekata je nešto manja od 1,5 milijardi evra, uz približno 13.000 novih radnih mesta u planu. Oni su, pritom, podeljeni na više godina; neke investicije su započete ranije, a okončane u prethodne dve godine; neke druge tek su najavljene i biće završene u narednim godinama.

Po privrednim granama i delatnostima, najveći udeo u SDI ima prerađivačka industrija, gde preovlađuje proizvodnja proizvoda od gume i plastike (12,6% ukupnog neto priliva od početka 2022. godine). Zapravo, u pitanju su dve kompanije – već pomenuti Toyo Tires i kineski Šandong Linglong, sa svojom fabrikom u Zrenjaninu.

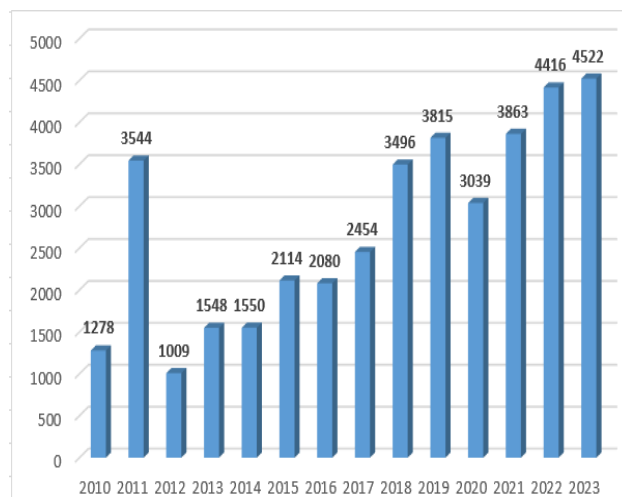
Ostale proizvodne grane, sa značajnijim prilivom SDI, uključuju još samo proizvodnju motornih vozila, dok su sve druge zastupljene u mnogo manjem obimu.

3.6. Prilivi direktnih stranih investicija

Nakon 2011. godine priliv direktnih stranih investicija se značajno smanjio sve do 2018. godine, kada je iznosio 3496 miliona evra. 2020. godine u postkovid periodu priliv se smanjio sa 3815 miliona evra na 3039 miliona evra.

U godini 2022. priliv dostiže svoj maksimum i iznosi 4416 miliona evra.

2023. Godine priliv direktnih stranih investicija se dodatno povećao u odnosu na prethodnu godinu, te je iznosio 4522 miliona evra, što predstavlja rast od 2% u odnosu na 2022. godinu, slika 4. Izvor informacija za izradu grafika: sajt Narodne banke Srbije.

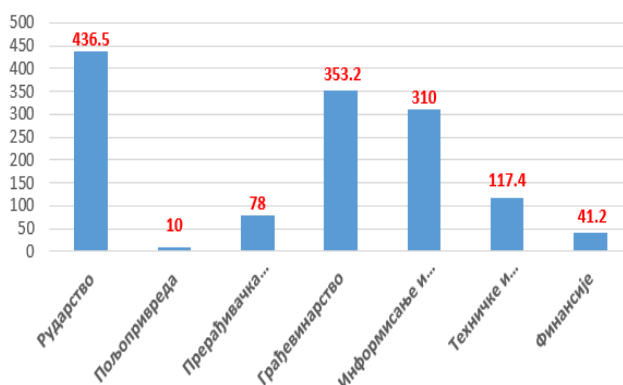


Slika 4- Prilivi direktnih stranih investicija. Vrednosti su izražene u milionima €

3.6. Direktno strane investicije po sektorima u 2024. godini

U tekućoj godini najviše se investiralo u sektor rudarstva. Takođe, primećena je i oblast informisanja i komunikacija, koju pretežno obuhvataju telekomunikacije. Veliki iznos stranih investicija usmeren je i na građevinarstvo.

Директне стране инвестиције по делатностима у Републици Србији у 2024. години



Slika 5- Vrednosti su izražene u milionima €

4. ZAKLJUČAK

Tokom poslednjih nekoliko godina, direktne strane investicije (DSI) igraju ključnu ulogu u ekonomskom razvoju Srbije. Prisustvo stranih kompanija donelo je brojne koristi, koje su se odrazile na rast indeksa zarada, povećanje broja zaposlenih i podsticanje razvoja domaćih kompanija. Strane investicije su uvele nove tehnologije i unapredile proizvodne procese, što je dovelo do rasta produktivnosti. Povećana produktivnost omogućila je rast plata zaposlenih, što se direktno odrazilo na porast indeksa zarada u Srbiji.

Konkurencija između stranih i domaćih kompanija naterala je sve igrače na tržištu da poboljšaju uslove rada i povećaju plate kako bi zadržali svoje zaposlene. Otvaranje novih fabrika и kompanija zahvaljujući direktnim stranim investicijama (DSI) dovelo je do stvaranja brojnih novih radnih mesta. Ovo je smanjilo stopu nezaposlenosti i omogućilo zapošljavanje većem broju građana, čime je poboljšан životni standard stanovništva.

Nove investicije u različite sektore ekonomije, posebno u proizvodnju i tehnologiju, značajno su doprinele ovom rastu. U zaključku, direktne strane investicije su imale izuzetno pozitivan uticaj na ekonomski razvoj Srbije. Povećanje indeksa zarada, rast broja zaposlenih i podsticanje razvoja domaćih kompanija predstavljaju ključne koristi koje su proizašle iz priliva direktnih stranih investicija.

Ove investicije su doprinele unapređenju ekonomske stabilnosti i poboljšanju životnog standarda građana Srbije, postavljajući temelje za dalji održivi razvoj i rast.

5. LITERATURA

[1] Zakon o stranim ulaganjima, Službeni list SFRJ

[2] Strane direktne investicije – šansa ili izazov za lokalnu biznis zajednicu, Fondacija BFPE za odgovorno društvo i Centar za međunarodna privatna preduzeća, decembar 2023

[3] NBS, Makroekonomska kretanja u Srbiji (2021). str. 2

[4] Podaci za istraživanje uzeti su sa sajta Narodne banke Srbije i zavoda za statistiku

Kratka biografija

Milorad Panić rođen je 27.12.2000. godine u Šapcu, diplomirani inženjer menadžmenta na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu. Diplomirao 2023. godine.